

TÜRKİYE'DE KETEN ÜRETİMİ VE KARAKTERİSTİK KETEN DOKUMALARIN DURUMU*

 Güven ŞAHİN^a

 Burak YILDIZ^b

Özet

Dünyanın en eski tarım ürünlerinden biri olan ve medeniyetimiz boyunca kullanılmış ketenin (*Linum usitatissimum* L.) önemi belli dönemlerde artmış belli dönemlerde ise gerilemiştir. Ketenin zirai ile buna bağlı sınai ve ticari değeri zaman zaman değişmiş olsa da asla bütünüyle terkedilmemiştir. Nitekim bitkinin hem tohumlarının hem de liflerinin ayrı ayrı ticari değeri haiz oluşu keteni ayrıca cazip kılmaktadır. Günümüz modern Türkiye'sinde de söz konusu tarım ürünü Frigler döneminden Osmanlı İmparatorluğuna değin gelmiş geçmiş tüm medeniyetlerde türlü şekillerde değerlendirilmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde ise keten konusunda istikrarsız bir gelişim süreci yaşanmış ve son yıllarda neredeyse zirai anlamda bütünüyle ortadan kalkmıştır. Öte yandan 2018'den itibaren keten ve kenevir (kendir) ile ilgili yeniden kayda değer girişimler gerçekleşmiştir. Ekiminin teşviki, geleneksel dokumaların (Ayancık Keten Bezi ve Kandıra Bezi gibi) yeniden üretilmesi gibi hususlarda bu alanda lokal ölçekli gelişmeler yaşanmıştır. Ayrıca karakteristik dokumaların moda tasarımı da kullanılarak konuya ulusal ve uluslararası ölçekte dikkat çekici bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada yeniden gündeme taşınan ketenin ziraat alandaki durumunun ortaya konması ve geleneksel dokumalarla keten ziraatının bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda da Türkiye'de keten ziraatı, karakteristik keten dokumalarının durumu ve faaliyetin sosyo-ekonomik boyutu ele alınmıştır. Bu kapsamda da Kocaeli ve Sinop'ta saha çalışmaları yapılmış ve faaliyetin tarladan – tasarıma kadar olan süreci yerinde izlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Keten, (*Linum usitatissimum* L.), Doğal lif, Karakteristik dokumalar, Coğrafi işaret, Sinop, Kocaeli

FLAX PRODUCTION STATUS AND CHARACTERISTICS OF LINEN WEAVING IN TURKEY

Abstract

Flax, one of the world's oldest agricultural products, used throughout our civilization and its importance (*Linum usitatissimum* L.) declined at certain times and increased in certain periods. Although the agricultural and related industrial and commercial value of linen changed from time to time, it was never completely abandoned. Indeed, the fact that both the seeds and the fibers of the plant have commercial value make the flax additionally attractive. Agricultural product in question in today's modern Turkey was evaluated in all

* Bu makalenin bir bölümü 19 – 20 Kasım 2020 Tarihli "Tekstil, Moda, Sanat ve Tasarım Sempozyumu"nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

^a Dr. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya ABD., guwen_sahin@hotmail.com

^b Coğrafya Öğretmeni, Mahmut Gökmen Anadolu İmam Hatip Lisesi, birtenburakyildiz@hotmail.com

Makale Geliş Tarihi: 10.01.2022, Makale Kabul Tarihi: 11.03.2022

kinds of forms in all civilizations ever from the period Phrygian to the Ottoman Empire. In the Republican Period, an unstable development process has been experienced in the field of flax and has disappeared almost completely in the agricultural sense in recent years. On the other hand, since 2018, remarkable attempts have been made regarding flax and hemp. Locally scaled developments have taken place in this area, such as the promotion of planting and the reproduction of traditional fabrics (such as Ayancık Linen Cloth and Kandıra Cloth). In this study, it is aimed to reveal the situation of flax, which has been brought to the agenda again, in the field of agriculture and to evaluate the traditional weaving and flax agriculture in a holistic way. In addition, drawing attention to the issue on a national and international scale by using the characteristic fabrics in fashion design is also a remarkable development. In this study, flax cultivation in Turkey, the characteristics of woven linen and the socioeconomic status of activity have been discussed. In this context, field studies were conducted in Kocaeli and Sinop and the process of the activity from the field to the design was monitored on site.

Key Words: Flax, (*Linum usitatissimum* L.), Natural fiber plants, Characteristic fabrics, Geographical indications, Sinop, Kocaeli

Giriş

Gelişen teknoloji, artan nüfus, doğal kaynakların hızla tüketimi ve en önemlisi de tüm bunlara bağlı olarak ortaya çıkan çevresel sorunlar, özellikle zirai anlamda yeni arayışları zorunlu kılmıştır. Nitekim su kaynaklarının korunması, toprak kirliliği, dengeli beslenme, endüstriyel üretim (Gübre sanayi, tekstil, yağ sanayi, konserve üretimi, alkollü ve alkolsüz içecek üretimi gibi), başta sürdürülebilir kırsal kalkınma olmak üzere her alanda sürdürülebilirliğin esas alınması gibi pek çok küresel öneme haiz konu, doğrudan tarımsal faaliyetlere dayalıdır. Bu açıdan tüm insanlığı ilgilendiren ve de küresel iklim değişikliği ile etkisini pek çok alanda hissettiren olaylara karşı da harekete geçmek adına günümüz zirai alışkanlıklarının ivedilikle değiştirilmesi gerekmektedir. Tekstil sektörü ise bu noktada tarladan hazır giyim sanayine değin bütünüyle yeniden gözden geçirilmesi gereken bir sektörler zinciridir.

Doğal lif bitkileri kapsamında pamuk başta olmak üzere keten, kenevir (kendir), jüt, rami, sisal, kapok, abroma, rafya ve lif kabağı gibi çok sayıda bitki sayılabiliyor olsa da özellikle tekstil sanayi ile başlayan Endüstri Devrimi ile birlikte pamuğun ezici üstünlüğü tartışılmaz bir hal almıştır. Gerçekten de 18. yy.'a kadar Eski Dünya'nın kuzeyinde yün ve keten, Ortadoğu ve güney Asya'da ise pamuk temel lif malzemesini oluşturmaktaydı (Orsenna, 2008, s. 14). Önceleri hayvansal lifler dokumacılığın temelini teşkil ediyorken zamanla pamuk başta olmak üzere bitkisel lifler dokuma endüstrisine egemen olmuşlardır (Bulut, 2006, s. 217). Doğal bir lif bitkisi olarak pamuğun cazip yönleri, kısa sürede diğer lif bitkileri aleyhinde bir durum ortaya çıkarmış, hem zirai hem de endüstriyel anlamda önemli değişimler yaşanmıştır. Bu değişimden en çok etkilenen lif bitkilerinden biri de ketendir.

Keten (*Linum usitatissimum* L.), en eski tarım ürünlerinden biri olması yanı sıra yapılan arkeolojik çalışmalar ketenin ilk lif bitkilerinden biri olabileceğini ortaya koymuştur. Anadolu bu anlamda bir kısım yabani keten türlerinin anavatanı içerisinde yer almakla beraber ketenin ilk olarak kültüre alındığı sahanın da bir parçasını oluşturmaktadır. Zira yine arkeolojik çalışmalarla Anadolu'nun farklı yerlerinde dünya tekstil tarihine yön verecek keten kalıntıları ele geçirilmiştir. Bu çalışmanın da odağını oluşturan

keten ile ilgili olarak Türkiye’de Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinden günümüze değin gelinen noktada keten üretimiyle ilgili yaşanan değişim ele alınmıştır. Bu kapsamda konu zirai boyutu yanı sıra iktisadi, coğrafi ve folklorik yönleriyle de incelenmiştir. Günümüzde geleneksel keten dokumaların çoğu yerde tamamıyla ortadan kalktığı, bir kısmında ise birkaç tezgâhla sınırlı kalan üretim noktasında neler yapılabileceği üzerinde durulmuştur. Örnek olarak da coğrafi işaret kapsamındaki Ayancık Keten Bezi ve Kandıra Bezi ele alınarak hammadde tedarikinden üretim sürecine, pazarlamadan elde edilen yeni tasarımlara kadar konu bir bütün olarak ele alınmıştır.

A. Ketenin Genel Özellikleri

Keten, kültürü yapılan en eski tarım ürünlerinden biri olması yanı sıra ilk olarak kullanılan bitkisel lif olduğu yönünde de bulgular söz konusudur. Yapılan çalışmalar bitkinin Neolitikten beri kullanıldığını kanıtlamıştır. Gürcistan’da 1996’daki kazılarda Dzudzuana Mağarası’nda 30.000 yıllık boyalı keten lif kalıntılarının bulunmuş olması sadece tekstil tarihi için değil bütün bir medeniyet tarihi açısından emsalsiz kanıtlar olarak gösterilmektedir (Sudarshan vd., 2017, s. 1; Şahin, 2019, s. 1750; Weiss & Zohary, 2011, s. 250). Ketenin M.Ö. 5000’lerde Irak ve İran’da kültüre alındığı (Barber, 1991, s. 12; Diederichsen & Hammer, 1995, s. 263) yanı sıra Münbit Hilal merkezli olmak üzere daha geniş bir alan olarak Akdeniz Havzası’nın doğusu ile Hindistan arasındaki saha da işaret edilmektedir (Dash vd., 2017, s. 1429). Eldeki verilerden hareketle ketenin kültür tarihimizde en yakın tahminlerle 7000 yıllık bir mazisi bulunmaktadır.

Fotoğraf 1. Hasat Edilmiş Liflik Keten Saplari – Eğrilmiş Keten Mamülü İp – Keten Tohumları

Keten, Linaceae ailesinin *Linum* cinsine ait olup bu cinse ait toplamda 230 tür bulunmaktadır. Bitkinin başlıca yayılış alanı Anadolu, Balkan Yarımadası ve Kuzey Amerika'dır (Hall vd., 2016, s. 159). Türkiye'de ise toplamda 25'i endemik olmak üzere 53 tanımlanmış keten taksonu bulunmaktadır (Öksüz vd., 2015, s. 125). Tek yıllık bir bitki olan kültür keteni (*Linum usitatissimum* L.), kavuzlarının kendiliğinden açılmasıyla karakterize edilmektedir. Lif eldesi amacıyla yetiştirilen çeşitler 120 cm.'e kadar boylanmakta, sap kalınlığı da 2 – 3 mm. civarındadır. Kültürü yapılan ketenin özellikle de lif amaçlı yetiştirilen çeşitlerde çiçekler soluk mavi renkte olup aynı familyaya ait pek çok türün mavi ve tonları, lila, sarı, beyaz, pembe renkli çiçekleri bulunmaktadır. Bitkinin kapsülleri (Meyvesi) 5 – 12 mm., keten tohumları ise 3.5 ila 7 mm. arasında değişen uzunluktadır (Şahin, 2020, s. 121). Ketenin gelişiminin 90 ila 120 gün gibi kısa sürede tamamlaması aynı yerden ikinci ürünün alınması açısından da bitkinin önemli bir özelliğidir. Ketenin ideal bir münavebe bitkisi olması da üretici lehine dikkat çekilmesi gereken önemli bir diğer avantajıdır.

Keten, değişen çevre koşullarına pamuk ve jüte kıyasla çok daha kolay adapte olmaktadır. Bu da son yıllarda etkisini daha da şiddetli bir şekilde hissettiren ekstrem hava olayları karşısında ketenin çok daha tercih edilebilir bir bitki olmasını sağlayacak avantaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel iklim

değişimi etkilerinin çok daha hissedilir olduğu bu son yıllarda, zirai alışkanlıkların değiştirilmesinde ketenin bu avantajı daha da öne çıkartılmalıdır.

Keten hem yazlık hem de kışlık yetiştiriciliği yapılabilen bir tarım ürünüdür. Bitkinin çok yüksek sıcaklıklara ve soğuğa tahammülü yoktur. Özellikle lif amacıyla yapılan yetiştiricilikte bitki için yüksek sıcaklıklar ve kuraklık istenmeyen bir durumdur. Nem ise keten yetiştiriciliği için önemli bir iklim elemanı olup bu anlamda özellikle serin, sık yağışlı, sahil kesimler lif amaçlı yetiştiricilik için çok idealdir. Sayılan şartlar bakımından geçmişten beri Karadeniz Bölgesi başta olmak üzere Marmara Bölgesi ve Geçit Kuşakları önemli liflik keten yetiştirilen sahalar olarak öne çıkmışlardır.

Fotoğraf 2. Keten Lifler (A) ve Keten Dokumalardan Yapılmış Çeşitli Ev Tekstili Ürünleri (B)

Keten hem tohum hem de lif elde edilmesi amacıyla yetiştirilen çok boyutlu bir bitkidir. Çalışma önemimiz olan keten lifi, çoğu bitkisel life kıyasla (Kenevir, rami, jüt, Manila keneviri) üstün vasıflı (Lif inceliği ve sağlamlık başta olmak üzere) özelliğiyle dikkat çekmektedir. Keten sapı % 16 ila 24 civarında, bazı çeşitlerde % 34 – 37 oranında lif verebilmektedir (Arslanoğlu vd., 2017, s. 54; Yılmaz & Uzun, 2019, s. 8). Keten lifi uzun yıllar hem kıyafet hem de çeşitli ev tekstili ürünlerde yaygın bir şekilde kullanılan kanvas (Canvas) kumaşı, halat, yelken, ip, çuval, çadır bezi, itfaiye hortumu, kilim, paspas gibi yer yaygıları gibi ürünlerde de yaygın olarak kullanılmıştır. Keten lifinin, yün, ipek, jüt ve pamukla karışımı da çok iyi sonuç vermektedir (Dash vd., 2017, s. 1430). Keten liflerinin kenevir lifine kıyasla daha yumuşak ve de ince olması elde edilen kumaşların da daha yumuşak bir dokusu olmasını sağlamaktadır ki bu özelliği ile de kenevire kıyasla daha fazla iç ve dış giyim ürünlerinde kullanılmış ve de kullanılmaktadır. Pamuğa kıyasla ise daha parlak ve sağlam olması yanı sıra pamuk elyafı % 6 – 8 oranında nem taşıyabilirken, ketende bu oran % 8 – 12'dir (Berkol, 2008, s. 66). Keten liflerinin iyi boya tutması ve doğal boyar bitkilerle de iyi sonuç vermesi bir diğer olumlu yönüdür.

Keten lifinin dokumada kullanımı ve bu dokumalardan kıyafet yapımı esasında coğrafi şartlara bağlı olarak ihtiyaçtan doğmuştur. Nitekim keten dokumalar teri emme özelliği aynı zamanda vücudun hava almasını sağladığından özellikle sıcak bölgelerdeki insanlar için büyük konfor sağlamıştır. Keten dokumaların genel olarak pamuklu dokumalara karşı çok daha dayanıklı olması yelken başta olmak üzere çeşitli dokumalarda uzun yıllar rakipsiz bir şekilde kullanılmasını sağlamıştır (Doğanay & Coşkun, 2012, s. 254). Keten kumaşın, özellikle de dış giyim tasarımlarda, en büyük dezavantajı kırıksık yapısı ve

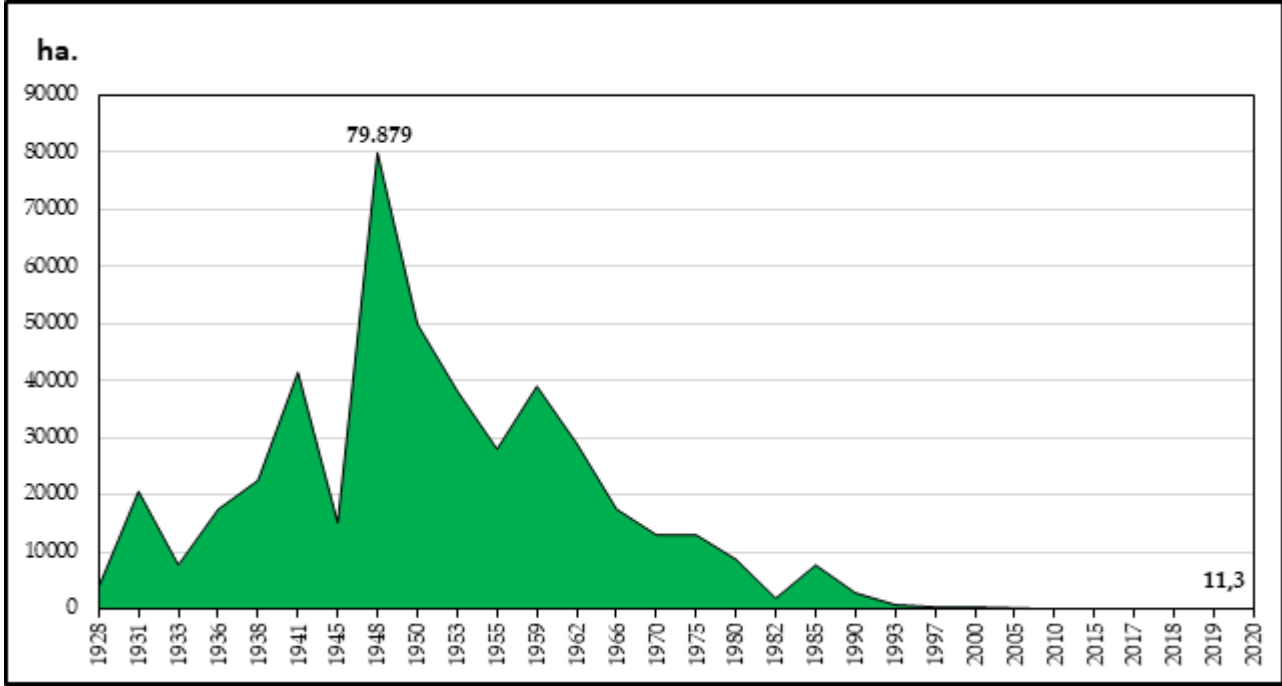
ütü tutmaması ya da çok zor tutmasıdır. Ayrıca keten lifinin pamuktan çok daha dayanıklı olmasına karşın elastikiyet açısından daha zayıf olması pamukla rekabetini güçleştirmiştir.

Son olarak 2020 itibariyle dünya keten üretim durumuna baktığımızda toplam 285.418 ha. alanda toplam 976.113 ton lif keten üretimi gerçekleşmiştir (FAO, 2022). Aynı yıl liflik keten üretiminin % 76.4 gibi çok büyük bir kısmı Fransa'da gerçekleşmiştir (745.570 ton). Burayı sırasıyla Belçika (81.660 ton), Belarus (47.778 ton), Rusya Federasyonu (39.262 ton), Çin (23.909 ton) ve Birleşik Krallık (14.773 ton) takip etmektedir (FAO, 2022). Söz konusu bu 6 ülkenin toplam lif keten üretimi (952.952 ton), dünya toplam üretiminin % 97.6'sına karşılık gelmektedir. Bu noktada da liflik keten üretiminin Avrupa merkezli bir yoğunluk gösterdiği, burası dışında Çin'de de belli bir üretimin yapıldığı anlaşılmaktadır.

B. Türkiye'de Lif Keten Üretimi

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında her ne kadar keten ziraatı geniş bir yayılış gösterse de zamanla önemli ölçüde gerilemiştir. 1909 itibariyle toplam 15.418 hektar alandan 3.925 ton tohum ve 2.921 ton lif elde edilmiştir. Üretilen lifin büyük bir kısmı (1.548 tonu) Bolu'dan, 547 tonu Kütahya'dan ve 157 tonu da Kocaeli'nden sağlanmıştır. 1913'e gelindiğinde ekim alanı biraz daha daralarak 12.651 ha. olmuş, buna karşılık üretim önemli ölçüde artarak lifte 10.987 ton, tohumda ise 8.209 ton olmuştur. Lif üretiminde Konya (2.868 ton), Bolu (694 ton), Kırklareli (588 ton), Gelibolu (479 ton), Tekirdağ (434 ton) ve Kastamonu (418 ton) öne çıkan vilayetler olmuştur (Güran, 1997). I. Dünya Savaşı'nın başladığı 1914'te ise ekim alanı bir miktar daha daralarak 12.019 ha. olmuş, 5.066 ton tohum ve 1.666 ton da lif elde edilmiştir. Lif üretiminde yine Konya 686 tonla ilk sırada yer almıştır (Güran, 1997).

Türkiye'de lif sağlamak amacıyla yapılan yetiştiricilik kapsamında ekim alanları Cumhuriyet tarihi boyunca sürekli değişiklik göstermiştir. Grafik 1'de görüldüğü üzere 1928'den 2018'e kadar istikrarlı bir gelişimden bahsetmek mümkün değildir. İlk olarak 1928'de 3.900 ha. alanda keten ekimi yapılmış, kısa bir süre sonra keten ekim alanı 20.600 hektara çıkmışsa da 1933'te tekrar gerileyerek 7.718 ha. olmuştur (Grafik 1). Takip eden yıllarda kısa süreli de olsa alanı genişleyen keten, 1941'de 41.431 ha. alanda yetiştirilmişse de 1945'te alanı büyük oranında daralarak 15.091 ha. olmuştur. 1948 yılında ise tarihinin en geniş ekim alanına ulaşan keten 79.879 ha. alanda ekilmiş fakat sonrasında hızlı bir daralma sürecine girilerek 1955'te 28.000 ha., 1962'de 29.000 ha. ve 1970'te de 13.000 ha. alanda yetiştirilmiştir. 1980'lerin ikinci yarısından itibaren keten ekim alanında kısa süreli de olsa bir genişleme söz konusu olmuşsa da 1990'dan itibaren alanı 5.000 ha.'ı dahi bulmamış, 1993'te 745 ha., 2000'de 320 ha., 2010'da 10 ha., 2015'te 1.5 ha. ve 2018'de de 5 ha. alanda (Afyonkarahisar – Çay) ekimi gerçekleşmiştir. 2018'de Çay ilçesindeki çok sınırlı ekim ise esasında ticari manada değil deneme amaçlı yapılan ekimden ibaret olup Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) yansımışsa da fiilen bir girişim söz konusu olamamıştır. 2019'a gelindiğinde sadece 2.5 hektarlık alanda yetiştiricilik yapılmış, daha önceki yıllardan yapılan üretimlerden dolayı özellikle liflik keten stokları eritilemediğinden alan daralmıştır. 2020'ye gelindiğinde ise son yılların en geniş ekim alanı olan 11.3 hektara yükselmiştir (Grafik 1).

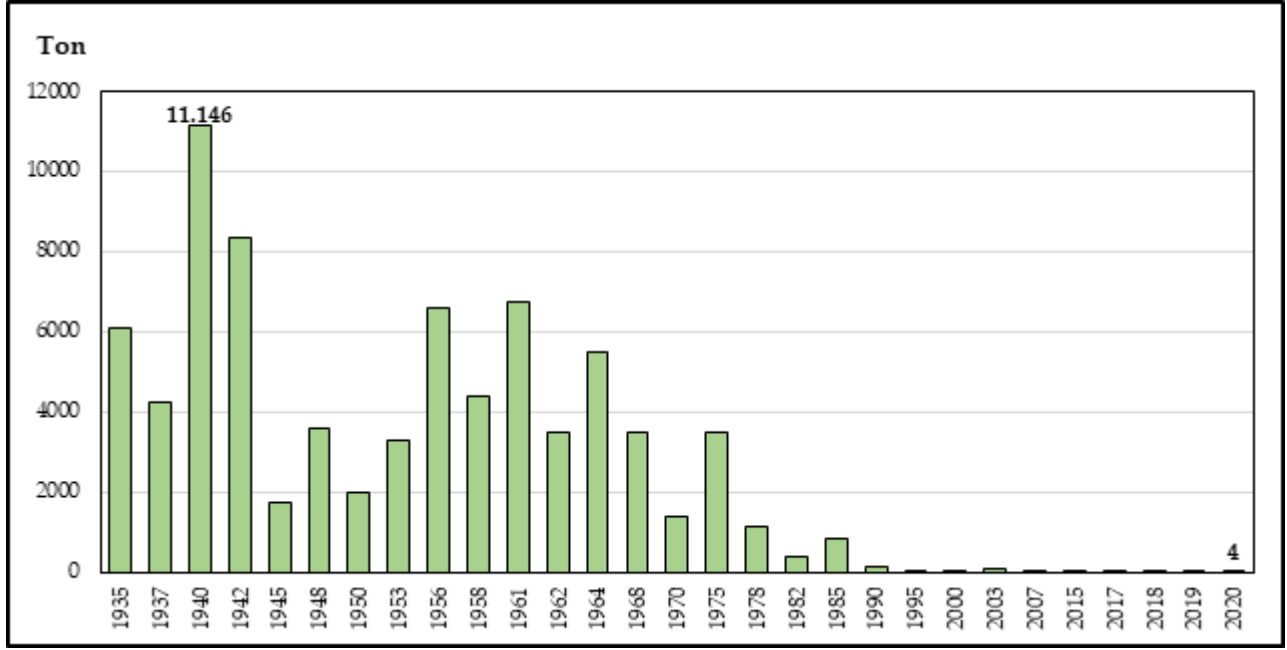

Kaynak: TÜİK, 2022.

Grafik 1. Türkiye’de Keten Ekim Alanlarının Değişimi (ha.)

Lif amacıyla yapılan keten üretimine baktığımızda söz konusu faaliyetteki genel istikrarsızlık bu alanda da çok net bir şekilde görülmektedir. 1940’ta Cumhuriyet tarihinin en yüksek üretim değeri olan 11.146 tonluk lif üretiminin ardından hızlı bir düşüş yaşanmışsa da 1950’lerin sonu ile 1960’ların başlarında 6.000 tonun üzerinde keten lif sağlanmıştır. 1975’ten sonra ise üretim hızlı ve sürekli biçimde gerilemiş, 2000’de 7, 2007’de 6 ve 2018’de de 3 tonluk üretim gerçekleşmiştir. Ülkede 2012 – 2014 yılları arasında ise üretim gerçekleşmemiştir. Son yıllarda ise birkaç tonla sınırlı kalan üretim 2018’de 3, 2019’da 2 ve 2020’de de 4 ton gibi çok sınırlı miktarda gerçekleşmiştir (Grafik 2).

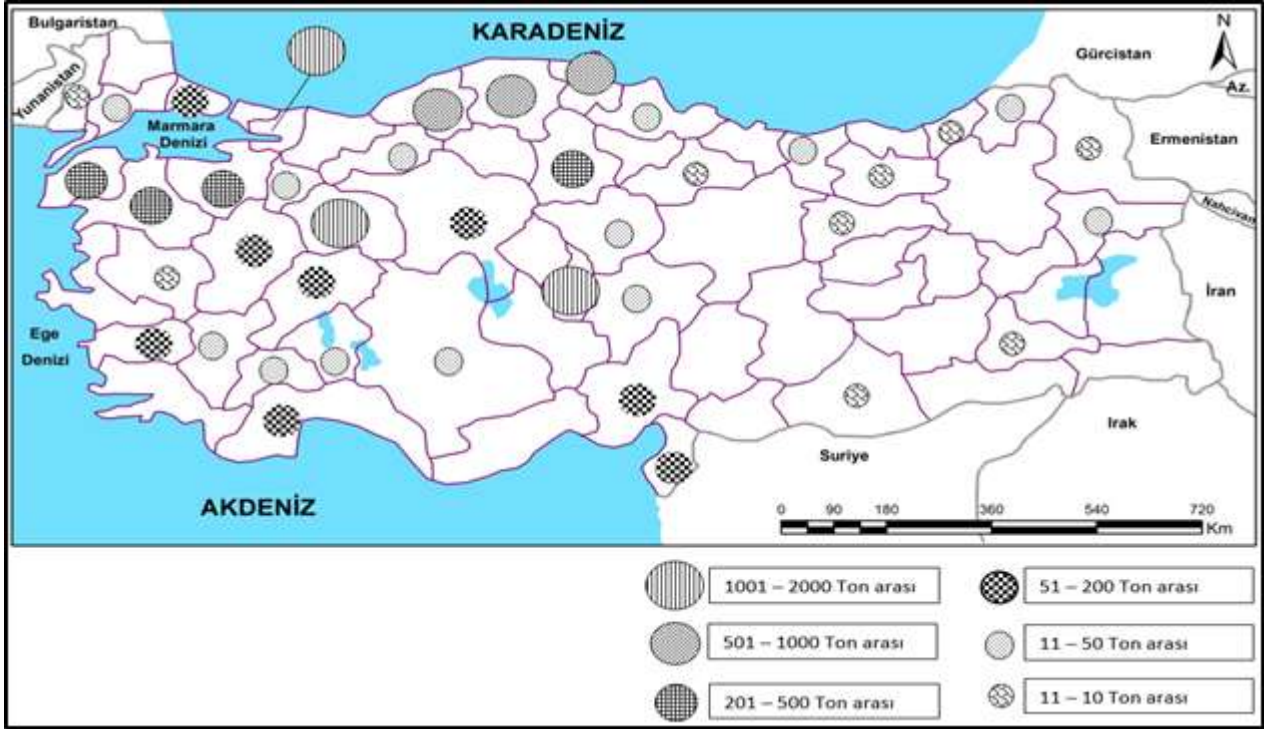
Keten üretim miktarının uzun bir periyotta durumunu incelediğimizde ilk olarak 1909 yılı verilerine baktığımızda toplam 15.418 hektar alandan 3.925 ton tohum, 2.921 ton lif elde edilmiştir. Üretilen lifin büyük bir kısmı (1.548 tonu) Bolu’dan, 547 tonu Kütahya’dan ve 157 tonu da Kocaeli’nden sağlanmıştır. 1913 yılına gelindiğinde ekim alanı biraz daralarak 12.651 ha. olmuş, buna karşılık üretim önemli ölçüde artarak lifte 10.987 ton, tohumda ise 8.209 ton olmuştur. Lif üretiminde bu defa Konya (2.868 ton) öne çıkmış, Bolu (694 ton), Kırklareli (588 ton), Gelibolu (479 ton), Tekirdağ (434 ton) ve Kastamonu (418 ton)’da ise kayda değer miktarlarda üretim gerçekleşmiştir (Güran, 1997). I. Dünya Savaşı’nın başladığı 1914’te ise 12.019 ha. alanda keten yetiştiriciliği yapılmış olup 5.066 ton tohum ve 1.666 ton da lif elde edilmiştir. Lif üretiminde yine Konya (686 ton) ilk sırada yer almıştır (Güran, 1997).

Kaynak: TÜİK, 2022.

Grafik 2. Seçilmiş Yıllar İtibariyle Türkiye’de Lif Keten Üretim Miktarları

Cumhuriyet’in ilk yıllarında ise ülkenin bulunduğu şartlar göz önüne alındığında yine bu alanda istikrarlı bir üretimden bahsetmek mümkün değildir. 1950’de keten lif üretiminin Türkiye’deki dağılımına baktığımızda ülkenin özellikle batı yarısında daha yoğun bir şekilde gerçekleştiği dikkat çekmektedir (Şekil 1). Aynı yıl Türkiye’de 40 ilde lif üretilmiş olup bunların 14’ünde üretim 20 tonun, 9’unda da 10 ton ve altında gerçekleşmiştir. 1950 itibariyle Eskişehir 1.484 tonluk lif keten üretimiyle ilk sırada yer almış, bu ili sırasıyla Kocaeli (1.336 ton), Kırşehir (1.319 ton), Sinop (735 ton), Zonguldak (630 ton) ve Kastamonu (612 ton) izlemiştir. Sayılan illerden ilk üçü aynı zamanda ülke keten lif üretiminin yarısından fazlasını (% 57’sini) sağlamışlardır. Kocaeli, uzun bir süre keten lif üretiminde en önemli merkez olarak varlığını korumuş ve yakın yıllara kadar da bu durum devam etmiştir.

Şekil 1. 1950 Yılı İtibariyle Türkiye’de Keten Lif Üretim Miktarının İllere Göre Dağılımı

Son yıllara ait lif üretimi amacıyla yapılan keten yetiştiriciliğindeki duruma baktığımızda Türkiye’de faaliyet sadece birkaç ille sınırlı kalmış olup 1991’de Diyarbakır merkezli olmak üzere sadece 4 ilde yetiştiricilik yapılmıştır. Öte yandan Diyarbakır’daki üretimin tamamı tohum amaçlı olup diğer illerde hem tohum hem lif elde edilmesine yönelik faaliyet gerçekleşmiştir (Tablo 1). Buna göre aynı yıl ekim alanlarının büyük bir kısmı Kocaeli’de olup Kastamonu ve Sinop’ta da sınırlı ekim alanlarından 2’şer tonluk üretim gerçekleşmiştir. Öte yandan Sinop, diğer illerden farklı olarak dekara 100 kg. ürün elde edilmesiyle dikkat çekmiştir (Tablo 1). 2000’de ise lif amacıyla sadece Kocaeli’nde yetiştiricilik yapılmış ve 7 tonluk bir üretim gerçekleşmiştir. Türkiye’de bir süre faaliyet bütünüyle ortadan kalkmış olup son birkaç yılda hükümetin de yönlendirmesiyle kenevirle birlikte tekrar gündeme gelmiştir. Sinop bu anlamda merkez olarak öne çıkmışsa da beklenen gelişme olmamış, Afyonkarahisar’da ise resmi istatistiklere ÇKS’ye kayıt olunduğundan yansımışsa da fiilen bir üretim gerçekleşmemiştir. Sinop’ta hala keten yetiştiriciliğine yönelik faaliyet sürse de işlemeye yönelik altyapı yoksunluğundan ötürü faaliyette bir devamlılık beklenmemektedir. 2019 itibariyle de hem kenevir hem de keten işlemeye yönelik Amasyalı ve Sinoplu üreticiler arasında işbirliği gündeme gelmiş olup kenevir işleme sanayinin keten işlemeye yönelik düzenlemelerle her iki ürünün işlenmesinde kullanılması görüşmeleri devam etmektedir. Son olarak 2020’de Sinop’ta 32 da. alanda keten ekimi yapılmış ancak sadece 12 dekar hasat edilebilmişse de bu hasattan kayda değer bir üretim sağlanamamıştır. En dikkat çeken gelişme ise Yozgat’ta yaşanmış ve aynı yıl 46 da. alanda keten hasadı yapılarak 2 ton lif keten üretimi yapılmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Son Yıllara Ait Türkiye’deki Keten Yetiştiriciliğinin İller Ölçeğindeki Değerleri

Yıl	İller	Alan (da.)	Üretim (Ton)	Verim (kg/da.)
1991	Kocaeli	2.620	40	15
	Kastamonu	50	2	40
	Sinop	20	2	100
2000	Kocaeli	900	7	8
2018	Afyonkarahisar	50	3	60
2019	Afyonkarahisar	25	2	80
	Yozgat	46	2	43
2020	Afyonkarahisar	35	2	80
	Sinop	32	0	0

Kaynak: TÜİK, 2022.

Son olarak keten ziraatiyle elde edilen keten lifinin uluslararası pazarlardaki durumuna baktığımızda üretim konusunda da bahsedildiği gibi keten lifi üretiminin merkezi olan Avrupa, küresel lif keten menşeli ürünlerin imalının de % 80’ini sağlamaktadır. Günümüzde 14 AB üyesi ülkede 10.000 civarında keten endüstrisine yönelik işletme faaliyetlerini sürdürmektedir (Şahin, 2020, s. 142). Bu kapsamda Fransa (Normandiya), Hollanda ve Belçika üçlüsü lider konumda olup söz konusu ülkelerde keten yetiştiriciliği ve keten ürünler endüstrisinin gelişmesi devlet eliyle de desteklenmektedir. 2015 – 2020 yılları arasında lif keten ve keten ipliği ithalat ve ihracat değerlerine baktığımızda ise re-export (Tekrar ihracat) nedeniyle ihracat değerlerinin ithalat değerlerinden yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 2). 2019 yılı sonu ve 2020 yılı değerleri ise küresel çapta etkili olan COVID-19 salgını nedeniyle yaşanan aksaklıklar nedeniyle gerilemelerin gerçekleştiği bir dönem olmuştur. Öte yandan genel olarak 2015 – 2019 arasında dünya çapında 450 – 500 bin tonluk bir keten ticaret hacminden bahsedebiliriz. Benzer şekilde 45 – 50 bin ton aralığında da keten iplik ticareti söz konusudur. Fakat genel manada söz konusu ürün grubu için küresel ticaretin gerileme eğiliminde olduğunun da belirtilmesi gerekir.

Tablo 2. 2015 – 2020 Yılları Arasında Dünya Çapında Gerçekleşen Keten Lifi ve İpliği Ticareti (Ton)

Yıllar	İthalat		İhracat	
	Lif*	Keten İplik	Lif*	Keten İplik
2015	376.684	58.694	510.799	60.123
2016	370.890	52.724	465.687	51.602
2017	402.612	51.998	522.831	52.985
2018	457.205	53.991	552.564	54.724
2019	476.698	44.838	577.086	47.103
2020	476.962	35.960	488.892	35.082

*: Ham veya işlenmiş keten lifleri ancak bükülmemiş olanlar.

Kaynak: ITC, 2022.

C. Türkiye’deki Geleneksel Keten Dokumalar

Keten, Türkiye’de özellikle mahalli dokumalarda çok uzun yıllar kullanılmıştır. Hatta geçmişte bazı yörelerde keten ziraatı ve keten dokumalar küçük ve orta ölçekli işletmeler olarak temel iktisadi faaliyeti oluşturmaktaydı. Ketenin işlenmesinin zahmetli oluşu, geleneksel dokuma metotlarının modernize edilemeyişi, pamuk ve sentetik liflerin yaygınlaşmaya başlaması Türkiye’de yakın yıllara kadar neredeyse söz konusu faaliyeti bütünüyle silmişti. Günümüzde çoğu yerde Halk Eğitim Merkezleri bünyelerinde ya da münferiden birkaç tezgâhla yapılan hobi amaçlı ya da kendi ihtiyacına yönelik üretimle faaliyet temsil edilmektedir.

Son yıllarda coğrafi işaret uygulamasıyla birlikte adları daha da fazla duyulur hale gelen karakteristik Türk dokumalarının önemli bir kısmının atkısında, çözgüsünde veya her ikisinde esasında keten lifler kullanılmaktaydı. Bunlara birkaç örnek vermek gerekirse; 1900’lerin başında özellikle de Çarşıbaşı (Trabzon) kırsalında çok yaygın olan Çarşıbaşı Keşanı sayılabilir. Yörede “Keşan Bezi” olarak da bilinen bu dokumada önceleri pamuk ve merserize iplikler ile keten ve kenevir kullanılıyorken günümüzde doğrudan İstanbul’dan getirilen pamuk iplikler kullanılmaktadır (Şahin, 2019, s. 1761). Türkiye’nin en popüler karakteristik dokumalarından Buldan Bezi de yün, pamuk, ipek ve keten örnekleri bulunan bir başka karakteristik dokuma örneğidir. Benzer şekilde Şile Bezi başta olmak üzere Batı Karadeniz ve doğu Marmara Bölgesi illeri yerel dokumalarında keten, ipek ve pamuk dokumalar oldukça yaygındı. Coğrafi işaret kapsamındaki bir diğer tekstil ürünü olan Çınarcık İşi de ipek, keten veya pamuk kumaşların üzerine iplik çekilmesi ve işlenmesi ile yapılan bir uygulama olarak verilebilecek örnekler arasındadır. Daday Selalmaz Bezi’nde de geçmişte keten ve tiftik kullanılıyorken günümüzde atkısı ve çözgüsü pamuk ipliğinden oluşmaktadır. Şebinkarahisar Tamzara Dokuması (Bezi) için de geçmişte yörede yetiştirilen keten ve ipekböcekçiliğine bağlı olarak elde edilen ipekten yapılan bu dokuma, günümüzde Halk Eğitim Merkezi bünyesinde kamçılı tezgâhlarda, pamuk ipliklerle dokunmaktadır. Son olarak bir diğer örnek de Zonguldak Ereğlisi Elpek Bezi’dir. Karadeniz Ereğlisi’nde geçmişte yaygın olarak yetiştirilen ketenlerden dokunan Elpek Bezi, 1950’den itibaren gerilemeye başlamış, 1970’lerde de neredeyse kaybolma noktasına gelmiştir.

Sayılan yerel dokumaların tamamına yakını geçmişte ya sadece ketenden ya da diğer doğal liflerle karışık olarak elde edilmekteydi. Söz konusu dokumaların çoğu özellikle 1970’lerden itibaren iktisadi hayattan silinmeye başlamıştır. Hazır giyim sanayi ve keten ziraatındaki gerileme ile yerel dokumalar terkedilmiş, yeni nesil de oldukça zahmetli bir sürecin sonunda elde edilen bu ürünlere itibar etmemiştir. Zaten kırsal kesimde hızla azalan işgücü nedeniyle bu gibi faaliyetler çoğunlukla ve de hala köyde kalan yaşlı kadınlarca sürdürüle gelmiştir. Kıdemli ustalara, usta öğretici olarak, Kalkınma Ajansları ve Halk Eğitim Merkezleri girişimleriyle yerel dokumaların tamamıyla kaybolmasının önüne geçmek adına kursiyerlere bilgi birikimlerini aktarma olanağı tanınması bu açıdan çok önemlidir. Böylece faaliyetin son temsilcilerinin konuyla ilgili teorik ve pratik bilgi ve becerilerinin ebediyen kaybının önüne geçilmesi sağlanmıştır. Yerel dokumaların bu şekilde yeniden gündeme taşınmasında coğrafi işaret uygulamasının ise payı çok büyük olmuştur.

D. Ayancık Keten Bezi ve Kandıra Bezi Örnekleri

Türkiye’de daha öncede bahsedildiği üzere çok uzun yıllar yerel keten dokumalar, gündelik hayatta ve ticarete kayda değer bir yer tutmuşlardır. Bunlardan bir kısmı bütünüyle hayatımızdan çıkmışken bir kısım dokumalar ise yeniden kamuoyu gündemine taşınabilmiş, keten ziraatına yönelik devlet desteğinin de olması bu alanda yeniden birtakım hareketlenmelere vesile olmuştur. Bu durumu bir bütün halinde ele alınarak izah edebilmek adına çalışmamızda Ayancık Keten Bezi ve Kandıra Bezi özelinde konu irdelenmiştir.

1. Ayancık Keten Bezi

Ayancık merkezli olmak üzere çevre ilçelerde de köklü bir geçmişi olduğu bilinen Ayancık Keten Bezi ile ilgili olarak 200 yıllık örnekler hâlâ muhafaza edilmektedir. Bahis konusu dokumanın kökeninin Kırım olduğu ile ilgili kesin olmayan bilgiler söz konusudur. Dokumanın temel malzemesi olan ketenin 1990'lardan itibaren yöre zirai hayatından tamamıyla çekilmesi, 2018'e gelinceye değin de yörede ekiminin bütünüyle durmasıyla dokumanın keten çeşidi ortadan kalkmıştır. Coğrafi işaret uygulamasının popülerlik kazanmasıyla ilk olarak Aralık 2017'de coğrafi işaret kapsamına alınmış, aynı yıl "Liflik Keten Üretimini Geliştirme Projesi" hayata geçirilmiştir. Bu sayede de Ayancık'ta son birkaç yıldır hem keten ziraatı hem de keten dokumacılık alanında yeniden hareketlilik söz konusu olmuştur.

Ayancık Keten Bezi'nin teknik ve karakteristik özelliklerine baktığımızda, adından da anlaşıldığı üzere temel malzemesini ketenin oluşturduğu mahalli bir dokuma türüdür. Nitekim 1990'lara kadar Sinop'ta Ayancık, Erfelek ve Türkeli keten yetiştiriciliği ve buna bağlı keten ipliği ile keten dokuma üretim merkezi konumundaydı. Orijinal dokumalar ketenin kendi rengi ile karakterize edilmektedir. Coğrafi işaret dosyasında odun külünde kaynatılan keten iplerle dokunduğu yazılıyor olsa da kırsal kesimde pratikte böyle bir uygulamaya tesadüf edilmemiştir. Bu noktada sadece Halk Eğitim Merkezi bünyesinde külle ağartma uygulamasına geçilmiştir. Yörede keten ipliklerin tedarikindeki güçlükler nedeniyle daha yaygın olan pamuk ve ipek ipliklerin kullanımı yaygınlık kazanmıştır. Buna göre dokumalar atkısı ve çözüğü keten olanlar; atkısı keten çözüğü pamuk olanlar ve atkısı pamuk çözüğü keten olanlar olmak üzere 3 çeşit olarak kategorize edilmektedir. Dokuma tekniği olarak klasik bezayağı tekniği kullanılmaktadır. Ortalama 50 cm. genişliğinde dokumalar yapılmaktadır. Kullanılan pamuk ipliğinde haşıl tekniğinden bahsediliyor olsa da bu uygulamaya da tesadüf edilmemiştir. Kullanılan ketenden ötürü güvelenme, fare kemirmesi gibi zararlar meydana gelmediğinden çok eski örnekler dahi iyi bir şekilde korunarak günümüze ulaşabilmiştir (Şahin, 2019, s. 1771). Söz konusu dokumanın en önemli ve de zahmetli kısmı (Ketenden yapılan dokumalarda) olarak geçmişte yaygın olarak yapılan ağartma işlemine dikkat çekilmiştir. Buna göre Ayancık'ta 1990'lara kadar azalarak devam etmiş olan odun külü (Tercihen meşe veya gürgen) suyuyla ağartma tekniği uygulanmaktaydı. Zamanla terkedilen bu uygulama coğrafi işaret tescilini takiben, hayata geçirilen projelerle yeniden hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. Buna göre de Halk Eğitim Merkezi bünyesinde, 2019 itibariyle usta öğretici tarafından odun külüyle ağartma işlemine yeniden başlanmış, fakat kırsal kesimde bütünüyle terkedilmiştir.

Keten kumaşların genel özelliği olarak kişiyi terletmemesi ve yazın da serin tutmasıyla özellikle iç giyim başta olmak üzere gömlek ve elbise olarak tasarlanarak kullanımı çok daha yaygındır. Son yıllarda ise sadece dış giyime yönelik ve ev tekstili ürünlerinin tasarımında (Perde, çarşaf, sofraya gibi) kullanımı söz konusudur. Yeni keten kumaşların tedarikindeki / imalindeki güçlüklerden ötürü eski keten dokumalar da kullanılmaktadır. Yine Ayancık ile özdeşleşmiş olan ve coğrafi işaret kapsamındaki Ayancık Göynek Yakası adı verilen işleme türü de geçmişte ekseriyetle keten dokumalar üzerine (Ekseri keten iç giyim ürünlerinde) işlenmektedir (Şahin, 2019, s. 1775). Son yıllarda keten dokumacılığındaki popülariteyle beraber bu işleme türüne de ilgi artmaya başlamıştır. Sonuçta Ayancık Göynek Yakası için Ayancık Keten Bezi ile bütünleşik bir üründür de diyebiliriz.

Fotoğraf 3. Tipik Ayancık Keten Bezinden Masa Örtüsü Örneği ve Keten Üzerine Ayancık Göynek Yakası İşlemesi

Coğrafi işaret dosyasında Ayancık Keten Bezi için yörede yetiştirilen ketenlerden elde edilen iplerin kullanıldığı belirtilmiştir. Oysaki uzun yıllardır genel olarak Türkiye’de keten yetiştiriciliği neredeyse kalmamıştır. Ayancık’ta ise ilçeye bağlı Söküçayırı ve Aşağıköy’de keten (Liflik keten) ekimi yapılmaktadır (Toplam 11 da. alanda). Bununla birlikte üretim resmi istatistiklere konu olmayacak kadar düşük seviyelerdedir. 2019 – 2020 ekim döneminde ise Söküçayırı, Aşağıköy, İnaltı (1 da. civarında) ve Mestan’da 15 – 16 da. alanda keten hasadı yapılmıştır. Esasında ekim alanı çok daha geniş olsa da hasatta gecikme ve uygun çeşit bulunamayışından verim çok düşük ölçekli gerçekleşmiştir. Halk Eğitim Merkezi bünyesinde günümüzde 30 kadar tezgâh bulunmaktadır. Ayancık Keten Bezi için keten elyaf eldesi, eğrilmesi ve dokunması için tesis edilmiş eski bir okulun bahçesinde küçük ölçekli havuz ve fırınlar kurulmuştur. Bu sayede ilçede tarladan pazara keten dokuma ve dokuma ürünleri için mütevazı ölçeklerde de olsa bir altyapı tesisine gidilebilmiştir. İlçede 1 adet keten fabrikası bulunmakla beraber büyük ölçüde tahribata uğradığından işler durumda değildir.

2. Kandıra Bezi

Yöredeki yaygın kanaat Kandıra Bezi geçmişinin yüzlerce yıl öncesine dayandığı, hatta Bizans Dönemi’nde de üretiminin yapıldığı yönündedir. Bununla birlikte söz konusu dokumayla ilgili eldeki veriler çok sınırlıdır. Daha yakın yıllarda ise özellikle de Cumhuriyetin ilanından sonra yörede yaygın bir faaliyet olan Kandıra Bezi (Yörede “Keten Bezi / Köy Çözmesi” gibi isimlerle de bilinen) dokumacılığı, 2000’lerin başında neredeyse sönme noktasına gelmiş olup 2010’larda yörede faal olarak 2 kişi tarafından dokuma yapılmaktaydı (Şahin, 2019, s. 1791). Bu mahalli dokuma örneği de coğrafi işaret uygulamasıyla birlikte önce yerel yönetimin gündemine taşınmış ve nihayetinde de Kasım 2018’de coğrafi işaret kapsamına alınmıştır.

Kandıra Bezi için çözgüsü ve atkısı ketenden oluşan dokumalar ile çözgüsü pamuk atkısı ketenden oluşan çeşitler söz konusu olmakla beraber bunların tümü keten dokuma olarak adlandırılmaktadır.

Dokumaya başlamadan önce Kandıra'da da pek çok keten dokuma yapılan yörede olduğu gibi çirişleme işleminin burada da söz konusu olduğunu belirtmek gerekir. Çirişleme işleminde suda eritilen nişasta, un, sabun ve yağda bir müddet ipler kaynatılır. Daha sonra tezgâhlarda usulüne uygun bir şekilde dokunan iplerden elde edilen Kandıra Bezi, tercihe bağlı olarak çeşitli nakışlarla bezenebilmektedir. Dokumalarda ekseri ketenin kendi doğal rengi tercih edilir ve boyama yapılmaz. Dokumalar kullanım alanına göre ince ve kalın iplerden olacak şekilde 2 çeşitten oluşmaktadır. Kalın iplerle kaba dokumalar elde edilir ve kilim, çuval elde edilirken; ince dokumalarda kıyafetler ve çeşitli ev tekstili ürünleri hazırlanmaktadır. Masa örtüsü, sofrta takımları (Servisler, peçeteler gibi), çarşafklar, çeşitli örtüler, gömlek, şal gibi dış giyim ürünleri ve gecelik yapımında kullanılmaktadır.

Faaliyetin günümüzdeki durumuna baktığımızda diğer yörelerdeki keten dokumacılığında yaşanan kronikleşmiş sorunlar Kandıra'da da kendini göstermektedir. Türkiye'de son yıllarda keten, kenevir gibi doğal lif bitkilerinin yetiştiriciliği yeniden gündeme alınsa da Kandıra'da zirai manada kayda değer girişimler söz konusu olmamıştır. Öte yandan Kandıra Bezi'nin kırsal kalkınmada etkin bir şekilde kullanımı ve sürdürülebilirlik ilkesinden hareketle civar köylerde keten ekimini yeniden başlatmak adına çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Tohumluk tedariki ve keten ziraatına yönelik çiftçi eğitimleri ile ilk etapta yapılması gerekenler gündeme taşınmıştır. Bunun sonucunda da ilk olarak Kandıra'nın Goncaaydın Mahallesi'nde yaklaşık 5 da. civarında keten yetiştiriciliği deneme ekimi yapılmış ve 2020'de de başarılı bir hasat gerçekleştirilmiştir. Yörede 2020 itibarıyla Halk Eğitim Merkezi'nde 4, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi bünyesinde de 5 tezgâhla (KO-MEK) faaliyet devam etmektedir. Halk eğitim Merkezi bünyesinde ise 2020 sonu itibarıyla yaklaşık 60 kadın, Kandıra Bezi dokuma ve işleme eğitimi almıştır.

Sonuç

Çok boyutlu bir tarım ürünü olan keten ile ilgili ele alınan bu çalışmada bitkinin karakteristik özellikleri ve zirai, iktisadi, kültürel yönü bir bütün olarak değerlendirildiğinde öneminin ilerleyen yıllarda daha da artacağını söyleyebiliriz. Özellikle de küresel iklim değişikliği ve pamuğa göre üstün yönleri (Daha az su istemesi başta olmak üzere) bakımından ketenin ilerleyen yıllarda kamuoyunda daha fazla gündeme taşınacağı muhakkaktır. Bunun yanı sıra Türkiye'de de pek çok örneği bulunan karakteristik keten dokumalarının devamlılığının sağlanması, bu alanda dışa bağımlılığın azaltılması noktasında da keten yetiştiriciliğinin üzerinde ayrıca durulması gerekmektedir. Bu kapsamda ise en önemli gelişme Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü bünyesinde geliştirilmiş olan Türkiye'nin ilk yerli liflik keten çeşidi "Yılmaz", 28 Ağustos 2019 tarihinde üretim izinli milli çeşit listesine girmesi olmuştur. Bu alandaki en büyük güçlük ise yıllardır pek çok yerde terkedilmiş olan keten ziraatına çiftçilerin yeniden yönlendirilmesi, ürün alım garantisi ve mekanizasyon sorunudur.

Türkiye'de yoğun emek isteyen, mahalli tanınırlığının dışına pek çıkamamış çoğu zanaat ürününde olduğu gibi yerel dokumalar da büyük ölçüde geri dönüşü olmayacak şekilde kaybolma tehlikesi ile karşı karşıyadır. İstisna birkaç iyi durumdaki mahalli dokuma haricinde Ayancık Keten Bezi ve Kandıra Bezi ile ilgili tespit edilen çoğu sorun ve alınması gereken tedbirler bu alanda değerlendirilebilecek tüm dokumalar için de geçerlidir. Söz konusu bu iki dokuma ve bunlar haricinde de keten ve kenevir kullanılan diğer dokumalarda da konunun ayrıca zirai boyutuyla da ele alınması

gerekliliği de bir başka ortak konu olarak belirtilebilir. Bundan başka coğrafi işaret uygulaması ve sürdürülebilir kırsal kalkınma hedeflerinin yakalanması adına yapılan girişimlerin de son yıllarda yerel dokumalara olan ilgiyi artırması, bu anlamda dikkat çekilebilecek bir başka boyuttur.

Ayancık Keten Bezi ve Kandıra Bezi örnekleri üzerinden yapılan mahalli ve literatür çalışmalarından hareketle bu ve benzeri ürünler için yapılması gerekenlerin başında ziraat alanında yapılan çalışmalardan başlayıp ürün tasarımı noktasına değin farklı alanlardan uzmanlarca eylem planları hazırlanmalıdır. Bu planlama ise coğrafi işaret ilkeleri yanı sıra sürdürülebilir kırsal kalkınma prensipleri gözetilerek ortaya konmalıdır. Akıllı tarım uygulamaları ile keten yetiştiriciliği arz – talep dengesine göre yeniden başlatılmalı, elde edilen mahsulün işlenmesine yönelik altyapı çalışmalarına hız verilmelidir. Elde edilen keten liflerin depolanması, diğer keten dokuma yapılan yörelerle işbirliği yapılarak hammadde tedarikinde kolaylık sağlanması faaliyette bir devamlılığın tesisi adına çok önemlidir. Günümüzde olduğu gibi keten ipliklerin çok büyük ölçüde yurtdışından temini girdi masraflarını artıran, buna bağlı olarak mamul keten ürünlerinin de çok yüksek fiyatlarla pazarlarda yer almasına neden olduğundan başlangıçta beklenen ticari hedeflerden sapmalara neden olmaktadır. Çok uzun yıllar geleneksel çizgisinden çıkamayan mahalli dokumalar için yeni kullanım alanlarının yaratılması, günümüz zevklerine yönelik işlemler ve tasarımlarla farklı kesimlerden kullanıcılara hitap edilmesi de bu gibi ürünlerin pazar gücünü artırıcı olması açısından üzerinde durulması gereken noktalardır.

Yerel dokumaların coğrafi işaret kapsamına alınması ve söz konusu uygulamanın gereklerinin yerine getirilmesi orta ve uzun vadede bu gibi ürünlerin geleceği açısından oldukça önemlidir. Bu gibi dokumaların rekabet gücünün artırılması, taklitlerinin pazarlardan uzaklaştırılması ve de en önemlisi kalitelerinin bozulmadan sonraki nesillere aktarılması açısından coğrafi işaret uygulaması adeta bir zorunluluktur. Bu noktada ise her ürünün coğrafi işaret dosyasında belirtilen denetim mekanizmalarına işlerlik kazandırılması gerekmektedir. Ne yazık ki Türkiye’de coğrafi işaret uygulamasıyla ilgili olarak en fazla ihmal edilen husus denetleme noktasında karşımıza çıkmaktadır. Bu da coğrafi işaret ile belli esaslara kavuşan ürünlerin pazarlardaki standardizasyonunun sağlanmasında ciddi sorunlar yaratmaktadır. Zahmetli bir sürecin ürünü olan keten dokuması ürünlerde, üreticinin hak etmiş olduğu kazancı sağlamasında sıkı denetimlerle taklit ve de hatalı ürünlerin pazarlardan uzaklaştırılması, faaliyetin sürdürülebilirliğinde başlıca hususlar arasındadır.

Etik Kurul İzni

Bu makale etik kurul izni gerektiren bir çalışma grubunda yer almamaktadır.

Teşekkür

Araştırmamız kapsamında yardımlarından ötürü Ayancık İlçe Tarım ve Orman Müdürü Sayın Yunus Ünal’a ve Sayın Esra Çiğnitaş’a, Ayancık Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğüne ve Usta Öğretici Asuman Yılmaz’a, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi bünyesindeki KO-MEK Kandıra Şubesi çalışanlarına ve Kandıra Halk Eğitimi Merkezi Müdürü Sayın Ayhan Kazancı’ya teşekkürlerimizi sunarız.

Kaynakça

- Arslanoğlu, F., Aytaç, S., & Ayan, A.K. (2017). Keten. *Karadeniz'in lif bitkileri Çalıştayı / Keten – Kenevir – Isırgan*, 5 – 6 Mayıs 2017, (ss. 51 – 62). Samsun.
- Aydın, N., (2019). Trabzon'da yok olan dokuma sanatı: 'Ketan'. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 26, 577 – 622. <https://doi.org/10.18220/kid.562338>
- Barber, E.J.W. (1992). *Prehistoric textiles: The development of cloth in the neolithic and bronze ages with special reference to the aegean*. Princeton University Press.
- Berkol, C. (2008). Geçmişten günümüze Anadolu'da keten dokumacılığı. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Bulut, İ., (2006). *Genel tarım bilgileri ve tarımın coğrafi esasları (Ziraat Coğrafyası)*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Dash, J., Naik, B. S., & Mohapatra, U. B. (2017). Linseed: A valuable crop plant. *International Journal of Advanced Research (IJAR)*, 5(3), 1428 – 1442.
- Diederichsen, A., & Hammer, K. (1995). Variation of cultivated flax (*Linum usitatissimum* L. subsp. *usitatissimum*) and its wild progenitor pale flax (subsp. *angustifolium* (Huds.) Thell.). *Genetic Resources and Crop Evolution*, 42(3), 263 – 272.
- Doğanay, H., & Coşkun, O. (2012). *Tarım coğrafyası*, (Güncellenmiş 2. Baskı). Pegem Akademi.
- FAO, (2022, Şubat 10). Crops and livestock products. <https://www.fao.org/faostat/en/#data>
- Güran, T. (1997). *Osmanlı dönemi tarım istatistikleri 1909, 1913 ve 1914, Tarihi İstatistikler Dizisi* (Cilt: 3). Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayın No: 2025.
- Hall, L. M., Booker, H., Siloto, R. M. P., Jhala, A. J., & Weselake, R. J. (2016). Flax (*Linum usitatissimum* L.). In T. A. McKeon, D. G. Hayes, D. F. Hildebrand, & R. J. Weselake (Eds.). *Industrial oil crops* (pp. 157 – 194). Academic Press and AOCS Press.
- ITC, (2022, Şubat 10). Trade Map. <https://www.intracen.org/>
- Mert, M., & Çopur, O. (2010). Lif bitkileri üretiminin artırılması olanakları. *TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası VII. Teknik Kongresi*, 11–15 Ocak 2010, Bildiri Kitabı–1, (ss. 397 – 421). Ankara.
- Orsenna, E. (2008). *Pamuk ülkelerine yolculuk – Küreselleşme üstüne küçük el kitabı*. Metis Yayınları.
- Öksüz, A., Bahadır, N. P., Yıldırım, M. U., & Sarıhan, E.O. (2015). Farklı keten tür ve çeşitlerinin besin bileşenleri, yağ asitleri ve mineral içeriklerinin karşılaştırılması. *Journal of Food and Health Science*, 1(3), 124 – 134. doi: 10.3153/JFHS15012
- Öztürk, G. (2010). Taraklı ve Kaynarca bez dokumaları. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sudarshan, G. P., Kulkarni, M., Akhoy, L., Ashe, P., Shaterian, H., Cloutier, S., Rowland, G., Wei, Y., & Selvaraj, G. (2017). QTL mapping and molecular characterization of the classical D locus controlling seed and flower color in *Linum usitatissimum* (flax). *Scientific Reports*, 7(1), 1 – 12.
- Şahin, G. (2019). Türkiye'nin coğrafi işaretleri ve bunların Türkiye ekonomisinde etkin kullanımları. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, G. (2020). Çok boyutlu bir tarım ürünü: Keten (*Linum usitatissimum* L.). *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 119 – 147.

- Taşdemir, M. (2003). Karadeniz bölgesinde kendir – keten üretimi ve kullanım alanları (XV. yüzyıl sonu, XVII. yüzyıl ilk yarısı). *Türk Kültür İncelemeleri*, 4(8), 1 – 24.
- Taşlıgil, N., & Şahin, G. (2019). Türk tarım hayatında kenevir / kendir (*Cannabis sativa* L.) yetiştiriciliğinin yeniden başlaması ve yaşanan gelişmeler. *I. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi*, 20 – 22 Haziran 2019, (ss. 456 – 478). İstanbul.
- TÜİK, (2022, Şubat 10). Bitkisel üretim istatistikleri. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr>
- Tüm Cebeci, D. (2019). Peşkir ve mahrama dokumalarının Sinop el dokumacılığındaki yeri. *İDİL Sanat ve Dil Dergisi*, 61, 1187 – 1198. doi: 10.7816/idil-08-61-11
- Weiss, E., & Zohary, D. (2011). The Neolithic southwest Asian founder crops: Their biology and archaeobotany. *Current Anthropology*, 52(S4), S237 – S254. Doi: 10.1086/658367
- Yılmaz, S., & Uzun, A. (2019). *Keten tarımı*. Tarım ve Orman Bakanlığı, TAGEM, Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Yayın No: 2019 – 04.

